

Коваль О. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права
ДВНЗ «Київський національний університет технологій та дизайну»

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена особливостям правового регулювання біржової діяльності за законодавством України та його вдосконаленню.

Ключові слова: біржа, біржова торгівля, товарна біржа, біржовий ринок, біржове законодавство.

Постановка проблеми. Біржова торгівля – це один із важливих інститутів ринкової економіки сучасних європейських країн.

Вступ України до Європейського Союзу вимагає адаптації економічної системи загалом і товарообігу зокрема (створення товарних, фондових і валютних бірж) що підкреслює актуальність дослідження біржових інституцій і питання правового статусу біржі.

Загалом проблеми біржової торгівлі досліджували зарубіжні вчені: Дж. Віллей, Н. Кальдор, Дж.М. Кейнс, Дж. Маршалл, Г.Я. Резго, Дж. Соро. Проблемні питання становлення та розвитку біржового ринку в Україні розглядали В.П. Горьовий, Б.В. Губський, Б.П. Дмитрук, О.В. Лактіонов, Г.Ю. Міщук, О.С. Мограб та інші.

Мета статті полягає в аналізі біржової діяльності України, наданні пропозицій щодо правового регулювання біржової торгівлі, а також виявленні ролі біржі в економічному розвитку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із кількості реєстрованих в Україні бірж (близько п'ятисот універсальних, фондових, товарно-сировинних і агропромислових бірж) можна зробити висновок про їх виняткову ефективну діяльність, що, однак, далеко від сучасних реалій, адже не всі вони провадять практичну діяльність.

Середній обсяг одного торгу на біржах у 2012 р. становив 18,3 млн грн. Найбільший обсяг операцій припадає на агропромислові біржі (93,9%), товарно-сировинні й товарні (5,8%). На універсальних біржах обсяг операцій становив лише 0,3% від загального обсягу біржових операцій [1, с. 11].

За результатами аналізу функціонування товарних бірж виявлено, що за I квартал 2014 р. було проведено 1,2 тис. торгів, на яких для продажу запропоновано товарів і послуг на суму 23,9 млрд грн і здійснено 15,4 тис. операцій на суму 26,4 млрд грн, або наявне збільшення на 26,2% [2].

Загалом в Україні практичну діяльність вели 259 бірж. Діяльність біржі регулюється низкою нормативних актів, зокрема Законами України: «Про товарну біржу», «Про цінні папери та фондову біржу», які визначали правовий статус різних видів спеціалізованих бірж. Деякі загальні питання біржової діяльності регулює Цивільний кодекс України й Господарський кодекс України.

Європейська економіка розвивається на основі біржових та електронних торгів, однак в Україні біржовий механізм сприймається більшістю товаровиробників лише як інструмент під час проведення державних закупівельних і товарних інтервен-

цій, у результаті чого рівень розвитку біржової діяльності в Україні дуже низький [2].

Історично першими біржами вважаються товарні біржі. Наприклад, відома Голландська біржа тюльпанів, яка активно розвивалася в XVII ст.

Замість цибулин нових сортів, на «біржі» продавали розписки, потім ці розписки перепродували по більш високій ціні. При цьому ціни на деякі сорти доходили до неймовірних розмірів (за одну цибулину сорту «Semper Augustus» було заплачено 13 000 гульденів, за цибулину сорту «Адмірал Енквіцен» – 6 000 флоринів).

Для торгівлі тюльпанами існували особливі приміщення, де у визначені базарні дні збиралися продавці й покупці та змовлялися щодо цін (зауважимо, що саме слово «біржа» (по-німецьки *Börse*) виникло від прізвища ван-дер-Берзе, яка надала під збори своє розкішне приміщення).

Перша ф'ючерсна біржа була створена в 1948 р. в Чикаго (США) як Товарна біржа з контрактами на відкладену поставку. У 1885 р. виникла Товарна біржа в Парижі. Значимо, що в 1971 р. знову повернулися до такого інструмента, як «ф'ючерсний контракт», щоб надати можливість підприємствам захистити себе від цінних ризиків на агропродовольчу продукцію.

В Україні біржі утворилися у XX ст. Зокрема, з 1901 до 1917 рр. виникло 10 бірж (Єлисаветградська хлібна (1901), Харківська кам'яновугільна та залізоторговельна (1902), Бердянська (1906), Херсонська, Катеринославська (1907), Федосійська (1908), Маріупольська (1910), Сімферопольська фруктововинна (1914) та Полтавська. Біржі стали органічною частиною господарства України.

Завдяки дії механізму ціноутворення, біржа безперервно забезпечує суб'єктів господарювання інформацією про зміни на ринках, виникнення нових умов обміну, появу нових видів товарів тощо. Біржа – це організація з правами юридичної особи, яка бере участь у формуванні оптового ринку товарів, сировини, продукції, цінних паперів, нерухомості шляхом організації й регулювання біржової торгівлі у формі гласних публічних торгів за встановленими біржею правилами

Товарна біржа є організацією, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу й комерційну діяльність, має на меті надання послуг укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, порядкування та полегшення товарообігу й пов'язаних із ним торговельних операцій.

На сучасному етапі запровадження законодавчих і економічних перетворень постала потреба в удосконаленні законодавства. У чинній редакції Закон України «Про товарну біржу» від 01 січня 1992 р. не відповідає вимогам фінансового ринку, оскільки основні питання, пов'язані з біржовою торгівлею, у ньому не відбито. Загалом біржове законодавство відображає потреби біржового обороту.

При загальній тенденції розвитку біржового ринку такі фактори негативно впливають на його функціонування: 1) суперечності в законодавстві спричинили значне збільшення кількості бірж, більшість із яких не функціонують; 2) велика кількість нормативно-правових актів запровадила обмеження біржової торгівлі, що свідчить про відсутність в Україні послідовного й ефективного державного регулювання біржової діяльності. Більшість із нормативних актів варто розглядати як форму адміністративного впливу, що штучно створює економічні умови для діяльності товарних бірж; 3) відсутність на біржах систем гарантування виконання зобов'язань за біржовими угодами, що призводить до незначних її обсягів і примушує біржі здебільшого здійснювати організацію позабіржової аукціонної діяльності; 4) із поняття товарної біржі, яке дає Закон України «Про товарну біржу», можна виділити ознаки, характерні для будь-якої юридичної особи приватного права, хоча ознакою товарної біржі, що виділяє її з-поміж інших юридичних осіб, є організація торгівлі, проте ця ознака не може бути підставою для виділення товарної біржі як окремої організаційно-правової форми; 5) відповідно до положення ст. 17 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», аграрна біржа створюється та діє на підставі Закону України «Про товарну біржу», підпадає під регулювання норм цього Закону і ст. ст. 279–282 Господарського кодексу України. Однак установлені Законом «особливості» порядку створення біржі й членства фактично роблять неможливими застосування до аграрної біржі зазначених вище Законів; 6) правовий статус учасника валютної біржі та учасника секції валютної біржі не збігаються, Правила членства у Валютній секції Української міжбанківської валютної біржі виділяють поняття «член секції біржі», а не член біржі, що суперечить як Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», так і Закону України «Про товарні біржі»; 7) потребує чіткого законодавчого урегулювання інтернет-трейдинг і правовий статус он-лайн брокера; 8) потрібно прописати відповідальність учасників біржової торгівлі за невиконання біржових угод.

Висновки. Це лише деякі суперечності, що виявляються під час аналізу законодавства про біржову діяльність, супереч-

ності, які безперечно мають бути виправлені шляхом зміни законодавчих норм. Ці зміни дадуть змогу створити інфраструктуру товарного біржового ринку, розширити коло учасників біржової торгівлі, створити системи державного регулювання та контролю за біржовою діяльністю.

Література:

1. Гура А.М. Сучасний стан та проблеми розвитку біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні / А.М. Гура // Агросвіт. – 2013. – № 22. – С. 10–13.
2. Паска І.М. Формування та функціонування біржової та електронної торгівлі сільськогосподарською продукцією / І.М. Паска // Ефективна економіка. – 2015. – № 8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4235>.
3. Машлій Г. Проблеми підвищення ефективності біржової торгівлі в Україні / Г. Машлій // Вісник ТДТУ. Серія «Економіка». – 1996. – № 1. – С. 170–172.
4. Гайдучський П. Аграрна реформа Л.Д. Кучми в Україні / П. Гайдучський. – К. : Інформаційні системи, 2015. – 447 с.
5. Шарапа О.М. Розвиток біржової торгівлі в аграрній сфері економіки України / О.М. Шарапа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Agroin/2010_4-6/SHARAPA.pdf.

Коваль О. Н. Некоторые особенности правового регулирования биржевой торговли в Украине

Аннотация. Стаття посвящена особенностям правового регулирования биржевой деятельности по законодательству Украины и его совершенствованию.

Ключевые слова: биржа, биржевая торговля, товарная биржа, биржевой рынок, биржевое законодательство.

Koval O. Some features of legal regulation of trading in Ukraine

Summary. This article is devoted to the peculiarities of the legal regulation of exchange activities under the laws of Ukraine and its improvement.

Key words: exchange, stock trading, commodity exchange, stock market, exchange legislation.